

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

ЛЕГАН ІРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 343.9.01:341.45(477)

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ
ЗЛОЧИННОСТІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук**

Ірпінь – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі права та правоохоронної діяльності Державного університету «Житомирська політехніка»

Науковий консультант

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Топчій Василь Васильович,

Університет державної фіскальної служби України,
директор Навчально-наукового інституту права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук,
заслужений юрист України

Коваленко Валентин Васильович,

провідний науковий співробітник сектору авторського права
та суміжних прав лабораторії авторського права та інформаційних
технологій Науково-дослідного центру судової експертизи
з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Корнякова Тетяна Всеволодівна,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
завідувач кафедри адміністративного і кримінального права

доктор юридичних наук, професор

Лихова Софія Яківна,

Національний авіаційний університет,
завідувач кафедри кримінального права і процесу
Юридичного факультету

Захист відбудеться «27» вересня 2021 року о 09⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 27.855.03 в Університеті державної фіскальної служби України за адресою: 08205, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Університету державної фіскальної служби України за адресою: 08205, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

Автореферат розісланий «26» серпня 2021 року

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

І. В. Грицюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Трансформаційні, глобалізаційні й інтеграційні тенденції сучасного світу висувають нові вимоги до міжнародного прогресу та виводять розвиток транснаціоналізації організованої злочинності на новий рівень кримінальної еволюції. Інноваційні зміни у комунікативних та інформаційних технологіях створюють сприятливі умови для налагодження взаємозв'язків і контактів членів транснаціональних злочинних груп з партнерами в інших країнах і навіть на інших континентах. Сучасні банківські системи безготівкових електронних розрахунків створили можливість здійснювати транснаціональні кримінально протиправні діяння, пов'язані з «відмиванням» майна, отриманого злочинним шляхом, а також різними фінансовими незаконними діями.

Транснаціональна злочинність є найбільш скоординованою, раціональною та професійною частиною сучасного кримінального середовища, характерними ознаками якої є прагнення мінімізувати потенційні ризики та максимізувати при цьому прибутки, вдаючись за допомогою до висококваліфікованих фахівців і використовуючи найсучасніші технології. У зв'язку з підвищеною суспільною небезпекою транснаціональної злочинності й особливої складності протидії та запобігання їй, пріоритетного значення для України набуває розробка системного й оптимального механізму реалізації заходів на шляху сприяння міжнародному співробітництву щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності.

Попри значні зусилля правоохоронних органів у цьому напрямі, за даними Офісу Генерального прокурора, в Україні чисельність організованих груп та злочинних організацій із транснаціональними зв'язками, щодо яких здійснювалося розслідування, 2020 року становила 11 (2016 р. – 4, 2017 р. – 11, 2018 р. – 7, 2019 – 6), а кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованої групи та злочинної організації з транснаціональними зв'язками, 2020 року становила 58 осіб (2016 р. – 30 осіб, 2017 р. – 41 особу, 2018 р. – 35 осіб, 2019 – 39 осіб)¹.

Дослідженням різних аспектів злочинності й методів протидії їй приділяли увагу багато вчених кримінологів та криміналістів, а саме: А. М. Бабенко, Ю. В. Баулін, І. Г. Богатирьов, О. Ю. Бусол, В. В. Василевич, В. Г. Гончаренко, С. Ф. Денисова, А. І. Долгова, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, М. К. Камінський, І. І. Карпець, В. В. Коваленко, О. М. Костенко, В. О. Коновалова, Т. В. Корнякова, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнецова, С. Я. Лихова, Ю. В. Нікітін, М. В. Салтевський, С. М. Стахівський, Є. Л. Стрельцов, В. П. Тихий, В. В. Тищенко, І. К. Туркевич, В. І. Шакун та інші.

Теоретичним основам протидії транснаціональній злочинності присвячено роботи таких вітчизняних учених: М. Г. Вербенського, О. М. Бандурки, П. Д. Біленчука, В. В. Голіни, О. М. Джужи, Г. В. Дідківської, А. Д. Дорошенка, В. М. Дрьоміна, Г. П. Жаровської, А. П. Закалюка, Н. А. Зелінської, О. В. Козаченко, В. А. Мисливого, Ю. В. Нікітіна, Г. П. Пожидаєва, О. С. Проневича,

¹ Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення / Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820 (дата звернення: 12.05.2021).

І. В. Пшеничного, Е. В. Расюка, О. Б. Сахарова, Є. Д. Скулиша, В. В. Топчія, О. Ю. Шостко та інших.

Особливо актуальними є дослідження особливостей протидії транснаціональній злочинності у країнах пострадянського простору. Так, деякі проблеми, дотичні до теми дослідження, частково висвітлені в роботах Г. А. Аванесова, Ю. М. Антоняна, Л. І. Беляєвої, А. К. Бекряшева, Н. С. Бекряшева, І. П. Білозьорова, О. Н. Ведерникової, Л. Д. Гаухмана, Р. Р. Галіакбарова, С. П. Глінкіна, О. І. Гурова, Ю. А. Дмитрієва, А. І. Боргова, Е. А. Іванова, Н. Г. Кадникова, І. І. Карпеця, Г. А. Кригера, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецової, Б. О. Курінова, В. Д. Ларичева, І. І. Лукашука, В. В. Лунєєва, С. В. Максимова, А. С. Михлина, А. В. Наумова, Д. К. Нечевіна, В. А. Номоконова, В. С. Овчінської, П. Г. Пономарьова, А. Х. Піхова, А. Л. Репецького, О. Б. Сахарова, Д. С. Хижняка, М. Д. Шаргородського, В. Є. Емінова, А. М. Яковлева, П. С. Яні та деяких інших.

Серед зарубіжних учених вагомий внесок у розвиток наукових досліджень щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності здійснили В. А. Шабас (W. A. Schabas), К. Амбос (K. Ambos), Д. Л. Роте (D. L. Rothe), М. Кіліас (M. Killias), Л. Мей (L. May), Дж. Салліс (J. F. Sallis), Р. Крієр (R. Cryer), Д. П. Фаррінгтон (D. P. Farrington), І. Х. Маршалл (I. H. Marshall), Н. Дж. Кларк (J. N. Clark), М. А. Друмбл (M. A. Drumbl), Р. Летшерт (R. Letschert), С. Парментьє (S. Parmentier), А. Шмелерс (A. Smeulers), К. П. Чау (K. P. Chow), П. Неппер (P. Knepfer), Ван Дер Вилт Х. (Van Der Wilt H.), П. Ахаван (P. Akhavan), Дж. Бейттель (J. S. Beittel), Р. С. Кларк (R. S. Clark), Г. Фаррелл (G. Farrell), Р. Грей (R. Grey), Дж. Хаган (J. Hagan), М. Леві (M. Levi), М. П. Шарф (M. P. Scharf), Л. С. Вайлер (L. S. Wyler) та інші.

У межах наукового дослідження проаналізовано окремі наукові праці, серед яких такі докторські дисертаційні дослідження: Л. І. Аркуша «Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності» (2011 р.), М. Г. Вербенський «Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання» (2010 р.), Г. В. Дідківська «Кримінологічна характеристика участі України в системі запобігання міжнародній злочинності» (2019 р.), Г. П. Жаровська «Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні» (2010 р.), Н. А. Зелінська «Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину» (2007 р.), В. С. Канцір «Філософія міжнародного тероризму: правовий вимір» (2011 р.), В. А. Тимошенко «Формування системи національної та міжнародної протидії сучасному наркобізнесу» (2006 р.), С. О. Філіппов «Кримінологічні засади протидії транскордонній злочинності» (2019 р.).

Попри наявність необхідного теоретико-методологічного базису та понятійного апарату досліджуваної проблематики, теоретико-прикладні основи й особливості протидії транснаціональній злочинності не можна вважати повністю сформованими, що пов'язано з особливою складністю предмета дослідження і його багатоаспектністю. Вищевикладене зумовлює необхідність комплексного вивчення теоретико-правових засад міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності, що й обумовило вибір теми дисертаційного дослідження, визначило його мету й основні задачі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., затвердженої Указом Президента України від 20.05.2015 № 266/2015, а також відповідних Планів дій Кабінету Міністрів України щодо їх реалізації, узгоджується з комплексною науковою програмою «Основні напрями реформування законодавства України у контексті Європейської інтеграції» (номер державної реєстрації 0104U004048); Стратегією боротьби з організованою злочинністю, затвердженою Кабінетом Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р.; відповідає Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р, наказу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про затвердження Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року; Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених 3 березня 2016 р. на загальних зборах Національної академії правових наук України. Тема дисертації пов'язана з науково-дослідною роботою Державного університету «Житомирська політехніка» за темами: «Забезпечення економічної безпеки територіальних виробничих комплексів» (номер державної реєстрації 0120U103443); «Механізм еколого-економічної реабілітації суб'єктів господарювання від надзвичайних ситуацій, бойових дій як складова національної безпеки» (номер державної реєстрації 0116U005482); «Політика щодо біженців та внутрішньо переміщених осіб при загрозах національній безпеці та постконфліктному стані економіки» (номер державної реєстрації 0117U006473). У межах тем авторкою проведені дослідження, пов'язані з розробкою теоретико-правових засад міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній економічній злочинності.

Тема роботи затверджена Вченою радою Державного університету «Житомирська політехніка» (протокол № 10 від 30 вересня 2019 року).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є здійснення наукового аналізу та обґрунтування шляхів вирішення комплексної наукової проблеми теоретико-правових засад міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності шляхом формування цілісної наукової концепції та розроблення комплексу практичних рекомендацій та пропозицій, спрямованих на удосконалення правозастосовної практики та чинного законодавства.

Для досягнення поставленої мети дослідження вирішувалися такі наукові та практичні задачі:

– оцінити історико-правові передумови становлення та розвитку міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності;

– охарактеризувати стан наукового вивчення проблематики питань міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності;

– обґрунтувати теоретико-методологічні основи та кримінологічні підходи до

визначення поняття «транснаціональна злочинність», її різновиди, прояви та детермінанти;

- формалізувати і систематизувати основні напрями, форми та види міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності;

- надати кримінологічну характеристику організованих злочинних груп як суб'єктів вчинення транснаціональних злочинів;

- здійснити оцінку сучасного стану та тенденції кримінологічних показників транснаціональної злочинності в Україні та світі;

- розглянути діяльність ООН та організації взаємодії міжнародних правоохоронних організацій щодо запобігання і протидії транснаціональній злочинності;

- розкрити роль і значення Інтерполу як центру міжнародного співробітництва держав щодо запобігання та протидії транснаціональним злочинам;

- визначити роль Європолу в міжнародному співробітництві держав щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності;

- охарактеризувати міжнародне співробітництво і кримінологічні засади запобігання та протидії контрабанди мігрантів і торгівлі людьми;

- розкрити особливості міжнародного співробітництва та кримінологічні засади запобігання і протидії обігу наркотичних засобів та психотропних речовин;

- охарактеризувати міжнародне співробітництво та кримінологічні засади запобігання і протидії транснаціональній економічній злочинності;

- оцінити особливості міжнародного співробітництва та кримінологічні засади запобігання і протидії кіберзлочинності та кібертероризму;

- виокремити принципи міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності;

- провести аналіз національного законодавства й участі України у формуванні міжнародно-правового механізму протидії транснаціональній злочинності;

- розробити дієвий та ефективний правовий механізм удосконалення міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності.

Предметом дослідження є теоретико-правові засади міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності.

Методи дослідження обрано з урахуванням об'єкта і предмета дослідження. У роботі використано сукупність наведених нижче загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, а саме: *діалектико-матеріалістичний* метод як метод загального наукового пізнання, що відображає взаємозв'язок теорії та практики; *герменевтичний* метод – для пізнання та інтерпретації текстів монографічних видань, наукових статей, навчальних матеріалів, що дозволило розкрити зміст та узагальнити відповідні теоретико-прикладні положення (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); *бібліометричний* метод – для аналізу стану наукового опрацювання та дослідження проблематики питань міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності (підрозділ 1.2); *історико-правовий* метод – у процесі

дослідження історико-правових передумов становлення та розвитку міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності (підрозділ 1.1); *логіко-семантичний та формально-логічний* методи – для визначення таких категорій, як «транснаціональна злочинність», «міжнародне співробітництво щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності» (підрозділ 1.3); *порівняльно-правовий (компаративний)* метод – для зіставлення функціонування державних органів щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності України і зарубіжних країн (підрозділи 3.1, 5.2); *метод моделювання* – з метою виявлення існуючих видів транснаціональної злочинності для побудови схем і діаграм для аналізу кримінологічної характеристики організованих злочинних груп як суб'єктів вчинення транснаціональних злочинів, а також сучасного стану та тенденцій кримінологічних показників транснаціональної злочинності в Україні та світі (підрозділи 2.1, 2.3, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4); *статистичний* метод – для вивчення стану і змін кримінологічних показників вітчизняної та світової транснаціональної злочинності (підрозділ 2.3); *абстрактно-логічний* метод – для узагальнення теоретичних положень і формулювання нових гіпотез під час дисертаційного дослідження (підрозділи 5.1, 5.2); *метод узагальнення* – для конкретизації та систематизації напрямів удосконалення правового механізму міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності (підрозділ 5.3).

Емпіричною базою дослідження є: а) узагальнені дані Державної служби статистики України та зарубіжних органів статистики (у тому числі, Євростату) за 2015–2020 рр.; б) аналітичні звіти Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства юстиції України, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України, Служби безпеки України, Міжнародної організації з міграції, Міжнародної організації праці, Євроюсту; в) дані міжнародних правоохоронних організацій (Америпол, Асепол, Африпол, Інтерпол, Європол), офіційні дані кіберполіції України, Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмивання грошей (Financial Action Task Force on Money Laundering), Європейського центру моніторингу наркотиків та наркоманії, Управління ООН по боротьбі з наркотиками і транснаціональною організованою злочинністю, Центру тероризму, транснаціональної злочинності та корупції (TraCCC), Організації Об'єднаних Націй, ЮНІСЕФ; г) узагальнені матеріали 236 кримінальних проваджень щодо організованих груп і злочинних організацій із транснаціональними зв'язками та 207 вироків, винесених судами України у 2015–2020 рр. щодо злочинів відповідної категорії; д) зведені дані опитувань 64 прокурорів, 71 слідчого та 98 співробітників оперативних підрозділів Національної поліції України; е) оприлюднена інформація зарубіжних джерел щодо кримінальних проваджень про злочини, вчинені транснаціональними групами.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація за своїм змістом є першою в Україні кваліфікаційною працею, яка розв'язує важливу науково-прикладну проблему міжнародного співробітництва держав у напрямі запобігання та протидії транснаціональній злочинності, в якому сформульовано та

обґрунтовано ряд концептуальних теоретико-методологічних наукових концепцій і положень, а також практичних рекомендацій та висновків, зокрема:

вперше:

- запропоновано інноваційний підхід щодо удосконалення нормативно-правового механізму міжнародного співробітництва запобігання та протидії транснаціональній злочинності шляхом прийняття Закону України «Про запобігання та протидію транснаціональній злочинності»; внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України шляхом доповнення до нього розділу XXI «Кримінальні транснаціональні правопорушення»; розробку Стратегії міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності на період 2021–2026 рр.;

- завдяки теоретичним напрацюванням та отриманим результатам сформульовано науково обґрунтовану дефініцію «міжнародне співробітництво щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності», під якою запропоновано розуміти системну, цілеспрямовану, організовану, спільну діяльність декількох держав, яка ґрунтується на принципах співпраці, взаємної та ефективної допомоги щодо протидії і запобігання транснаціональній злочинності, за допомогою чіткого, дієвого організаційно-правового, а також міжнародно-правового механізму;

- на рівні науково-прикладної проблеми комплексно досліджено й обґрунтовано заходи запобігання та протидії транснаціональній злочинності, що відрізняється від попередніх вітчизняних наукових розробок у цій сфері;

- представлено диференційовану класифікацію видів міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності залежно від суб'єктів та їх кількості, об'єктів співробітництва, території здійснення, ступеня відкритості, можливості подальшого розвитку та часових характеристик;

- на підставі узагальнення історико-правових матеріалів наукових вітчизняних і зарубіжних джерел виокремлено три періоди становлення та розвитку транснаціональної злочинності: перший період (1940–1974 рр.); другий період (1974–1990 рр. – поява початкових наукових розвідок і публікацій); третій – (з 90-х рр. до теперішнього часу);

удосконалено:

- трактування поняття «транснаціональна організована злочинність», під яким запропоновано розуміти негативне соціальне явище, що реалізується через впровадження організованої злочинної діяльності, носить регулярний характер та вчиняється з метою кримінального збагачення особами, які об'єдналися в стійкі високоорганізовані, законспіровані, чітко скоординовані злочинні формування, що діють самостійно або у складі груп зі складною ієрархією на міжнародному рівні;

- сукупність критеріїв, які визначають ступінь ідентифікації транснаціональної злочинності, що створює інформаційне підґрунтя для розробки дієвих заходів щодо її запобігання та протидії, серед яких багатоетапність, транскордонність, мультинаціональність, полісуб'єктність, ієрархічність та надприбутковість;

- визначення на основі сукупності наукових досліджень та ряду емпіричних даних, ролі, значення, обсягів та важелів впливу українського сегмента злочинності

у транснаціональній злочинності світу за видами, формами та особливостями прояву;

- позицію щодо кримінологічної характеристики основних видів транснаціональних злочинів (контрабанда мігрантів та торгівля людьми; незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин; транснаціональна економічна злочинність; кіберзлочинність та кібертероризм) з урахуванням кількісно-якісних показників вітчизняних і світових тенденцій; осіб, що є організаторами, учасниками, членами транснаціональних злочинних груп; ключові детермінанти сучасних транснаціональних злочинів і суб'єктів міжнародного співробітництва щодо їх запобігання та протидії;

- типологію сучасних транснаціональних злочинних груп, серед яких: основна група традиційних транснаціональних злочинних організацій; група малих транснаціональних злочинних організацій і транснаціональні терористичні групи;

дістало подальший розвиток:

- наукове бачення напрямів удосконалення запобігання і протидії транснаціональній злочинності та ролі міжнародного співробітництва у їх практичній реалізації шляхом створення окремого Комітету Верховної Ради України, основними функціональними обов'язками якого стала б законопроектна робота, підготовка і попередній розгляд питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України у напрямі протидії організованих і транснаціональній злочинності з виділенням окремого підкомітету, повноваженнями якого могло б бути міжнародне співробітництво у цьому напрямі;

- науково-методичні підходи до систематизації та формалізації видів транснаціональних злочинів залежно від класифікаційних ознак та рівня їх криміналізації, що у перспективі розвитку національного кримінального законодавства та імплементації міжнародних кримінально-правових актів створить сприятливі умови для протидії та запобігання транснаціональній злочинності;

- періодизація доктринальних підходів щодо історико-правових передумов становлення і розвитку транснаціональної злочинності та міжнародного співробітництва щодо її запобігання та протидії;

- характеристика особливостей діяльності, функцій і значення основних міжнародних правоохоронних організацій у запобіганні та протидії транснаціональній злочинності у світі, серед яких: INTERPOL (ІНТЕРПОЛ); EUROPOL (ЄВРОПОЛ); ASEANAPOL (АСЕАНАПОЛ); АФРИПОЛ; АМЕРИПОЛ; GCCPOL; АІМС;

- системне осмислення специфіки і базові засади розуміння принципів міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності, серед яких принцип співпраці; мирного вирішення міжнародних спорів; незастосування сили; сумлінного виконання міжнародних зобов'язань (договорів); невтручання у справи, що входять до внутрішньої компетенції держав; непорушності кордонів; дотримання суверенітету іншої держави, а також принципи законності, демократизму, гуманності, персоніфікації відповідальності, комплексності, добровільності, справедливості, обов'язковості, своєчасності, радикальності, ідентифікації, конкретності, плановості, наукової обґрунтованості;

– доцільність відокремлення міжнародної кримінології як окремої галузі юридичних наук, предметом вивчення якої мають стати міжнародні (транснаціональні, транскордонні) злочини, аналіз світової кримінологічної ситуації, структури і динаміки злочинності у світі та розроблення ефективних заходів щодо її запобігання і протидії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в роботі основні висновки і пропозиції використано та мають перспективи впровадження у:

– *законотворчій діяльності* – для удосконалення чинного кримінального законодавства України (акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 25 серпня 2020 року № 147д9/9-6і);

– *науково-дослідній сфері* – з метою подальших науково-дослідних розробок щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності (акт впровадження Державного науково-дослідного інституту МВС України від 25 червня 2020 р.);

– *практичній діяльності* – для організаційно-правового, методичного та інформаційного забезпечення діяльності й у процесі проведення занять у системі службової підготовки слідчих підрозділів та органів прокуратури (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 29 червня 2020 р.; акт впровадження Житомирської обласної прокуратури від 27 квітня 2021 р. № 22-106 вих. 21);

– *навчальному процесі* – під час викладання курсів «Кримінальне право», «Кримінально-виконавче право», «Судові та правоохоронні органи», а також розробки навчально-методичних матеріалів для цих дисциплін (довідка Державного університету «Житомирська політехніка» від 12 березня 2021 р. № 44-01.00/607).

Особистий внесок здобувачки. Дисертація є самостійно виконаним дослідженням, у якому викладено авторський підхід до розробки теоретико-правових засад міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. Наукові положення та висновки, викладені у дисертаційній роботі, є особисто отриманими дисертанткою розробками. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано лише ті положення, що є результатами власних напрацювань.

У науковій статті «Features of the free legal aid system in Ukraine and the European Union countries», підготовленій спільно з К. С. Бондаренко, авторкою особисто проаналізовано позитивний європейський та вітчизняний досвід надання безоплатної правової допомоги людям, постраждалим від торгівлі людьми.

У науковій статті «Перспективи розвитку законодавчого регулювання системи безоплатної правової допомоги в Україні в контексті європейської інтеграції», підготовленій спільно з А. Б. Антонюк, авторкою особисто обґрунтовано доцільність та перспективи реформування вітчизняної системи безоплатної правової допомоги згідно з європейськими вимогами.

У науковій статті «Офшорні юрисдикції як інструмент тінізації економіки та транснаціональної злочинності, підготовленій спільно з І. В. Супруною, авторкою особисто визначено роль і значення офшорних зон для відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом та реалізації транснаціональної злочинності.

У науковій статті «Міжнародні правоохоронні організації: правовий статус та особливості їх функціонування щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності», підготовленій спільно з В. П. Тичиною, авторкою особисто визначено особливості діяльності таких організацій, як Європол, Інтерпол, Асеанпол, Африпол, Америпол, GCCPOL, АІМС, щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності.

У науковій статті «Cluster Associations as a Factor of Innovative and Integrative Development of the Economy», підготовленій спільно з О. Бакуліною, І. Баховим, авторкою особисто обґрунтовано доцільність проведення кластерного аналізу під час дослідження детермінант транснаціональної економічної злочинності.

У науковій статті «Alternative methodology for assessment of youth competitiveness in the labor market of Ukraine», підготовленій спільно з О. Олійник, Л. Сергієнко, Л. Коваленко, Т. Тарасовою, авторкою особисто обґрунтовано взаємозалежність негативних тенденцій на ринку праці та рівня злочинності в Україні.

У науковій статті «Public administration of economic and ecological urbanization consequences», підготовленій спільно з О. Олійник, Л. Сергієнко, авторкою особисто розглянуто урбанізаційні процеси та явища в контексті кримінології та запобігання транснаціональній злочинності.

У науковій статті «Research Of Functional Changes In Foreign Exchange Rate EUR/UAH Under Conditions Of Economic Transformation In Ukraine», підготовленій спільно з О. Олійник, В. Ксендзук, Л. Сергієнко, авторкою особисто визначено вплив функціональних змін курсу іноземної валюти на розвиток транснаціональної економічної злочинності в Україні.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки, що сформульовані в роботі, розглядалися на засіданні кафедри права та правоохоронної діяльності Державного університету «Житомирська політехніка». Результати дослідження оприлюднені на 5 міжнародних та 2 всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Економіка, фінанси, облік та право в умовах глобалізації» (м. Полтава, 28 травня 2020 р.); «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Ірпінь, 30 жовтня 2020 р.); «Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу» (м. Київ, 19 листопада 2020 р.); «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 19–20 лютого 2021 р.); «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 26–27 березня 2021 р.); Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція аспірантів, молодих учених та студентів, присвячена Дню науки (м. Житомир, 13 травня 2021 року); «Щорічні читання наукової школи «Інтелект» (м. Чернігів, 25 травня 2021 р.).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 31 науковій праці, зокрема 1 монографії, 19 статтях у наукових фахових виданнях України, 4 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав (з них 3 статті у виданнях, що включені до наукометричної бази Scopus), 7 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, що включають 16 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг дисертації становить 446 сторінок, з них основного тексту – 374 сторінки, список використаних джерел – 49 сторінок (472 найменувань) та 7 додатків на 23 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, а також щодо кількості публікацій, у яких відображено основні положення дисертаційної роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні основи генези та розвитку міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Історико-правові передумови становлення та розвитку міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності»* визначено, що історія транснаціональної злочинності тісно пов'язана з історією загальнолюдських уявлень про природу злочинів. Перші згадки про існування злочинних організацій в Україні з'явилися в останню третину XV – перше десятиріччя XVI століть, коли масова експропріація землі в селян, а відповідно, й швидка націоналізація створили необхідні умови для первинного капіталістичного накопичення.

Встановлено, що значний вклад у розвиток співробітництва щодо запобігання та протидії злочинності до революції і у перші десятиліття після неї були здійснені такими вченими-кримінологами, як: М. М. Гернета, С. К. Гогель, О. А. Герцензон, О. О. Жижиленко, М. М. Ісаєв, А. А. Піонтковський, С. В. Познишев, М. М. Полянський, Б. С. Утевський, М. П. Чубинський. Насамперед зазначено відомі роботи М. М. Гернета *«Общественные факторы преступности»* (1906 р.), *«Моральная статистика»* (1922 р.), *«Исторический обзор изучения преступности в дореволюционной России и СССР»* (1944 р.), *«Преступность за границей и СССР»* (1936 р.), *«Статистика городской и сельской преступности»* (1927 р.), *«Новейшие данные о преступности в Германии, Англии и её колониях»* (1927 р.).

Визначено, що однозначної відповіді щодо зародження організованої злочинності у колишньому СРСР немає. Проте вчені вважають, що це відбулося не у період тоталітаризму Й. В. Сталіна. Певні кримінальні угруповання та банди існували, однак тоталітарний режим виключав будь-яку можливість розвитку тіньової економіки та тіньового ринку через повну монополію виробництва і торгівлі, а також через всеосяжне панування КПРС виключав корупцію як явище.

«Хрущовська відлига», що характеризувалася відходом від тоталітарної системи, відносно демократизацією, спробами реформування у напрямі лібералізації та гуманізації політичного і громадського життя населення відобразилась і на кримінальному світові. Професійна злочинність у нових умовах набувала інших якостей, усе більш подібних на аналогічну у розвинених західних країнах. З'являлися ієрархічність та мережевість злочинних угруповань, що характеризувалися розподілом територій і сфер впливу, відбувалося злиття представників злочинного світу з представниками державного сектору. До кінця 40-

х – початку 50-х рр. ХХ ст. у країні існував ряд злочинних співтовариств з елементами організованості.

Поява так званого злочинного кластеру «крадії в законі» у 1970-х рр. була спровокована активізацією тіньової економіки та розвитком «чорного ринку» товарів і послуг. Саме у цей час, на думку фахівців, було зафіксовано перші випадки окремих проявів організованої злочинності в структурі правоохоронних органів СРСР та перші ознаки транснаціональності у діяльності злочинних організацій. Помітне місце в кримінальному середовищі того часу займали етнічні угруповання.

Феномен транснаціональної організованої злочинності структурувався та став фундаментально помітним у результаті масштабної економічної кризи на початку 90-х рр. ХХ ст., ослаблення управлінської та правоохоронної функції держави, правового нігілізму та зниження рівня правової культури, падіння суспільної моралі, а також міжнаціональних конфліктів, що виникли на території колишнього СРСР.

Наступний етап становлення транснаціональної організованої злочинності охоплює період з 90-х рр. ХХ ст. до теперішнього часу та характеризується стрімким кількісним зростанням і серйозними структурними змінами організованих кримінальних формувань, ключову роль у формуванні яких мають найбільш відомі транснаціональні злочинні організації світу, такі як: італійська й американська мафії, китайські тріади, японська якудза і колумбійські наркокартелі та їх вплив на функціонування сучасної транснаціональної злочинності.

У підрозділі 1.2 «*Стан наукового опрацювання та дослідження проблематики питань міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності*» проведено аналіз праць вітчизняних та зарубіжних учених щодо питань міжнародного співробітництва у напрямі протидії та запобігання транснаціональній злочинності, що тривалий час залишалися недостатньо вивченими, а загострення уваги до цієї проблематики, що було доведено авторкою, розпочалося наприкінці ХХ століття.

На основі аналізу напрямів дисертаційних досліджень, що пов'язані з проблематикою питань міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності, захищені в Україні упродовж 1998–2021 рр., згруповано за такими ознаками, як дослідження, присвячені питанням загальнотеоретичного характеру, тобто поняттям «злочинність» та «організована злочинність»; дослідження, що концентрують увагу на поняттях «етнічна злочинність», «транснаціональна злочинність», «транснаціональна організована злочинність», «міжнародна злочинність», «транснаціональні злочини», та дослідження, присвячені питанням міжнародного співробітництва у сфері запобігання і протидії транснаціональній злочинності.

Особливу теоретичну та методологічну цінність у дослідженні цієї проблематики має бібліометричний аналіз міжнародної наукометричної бази даних SCOPUS, що надав можливість виявити тенденції у наукових публікаціях зарубіжних учених щодо питань міжнародного співробітництва у запобіганні та протидії транснаціональній злочинності.

На основі системи пошуку зазначеної наукометричної бази даних для відстеження цитованості статей, опублікованих у певних наукових виданнях, та однієї зі складових інтегрованого науково-інформаційного середовища SciVerse в

межах дослідження було здійснено пошук і систематизацію наукових публікацій за ключовими англійськими варіантами поняття «транснаціональна злочинність» у таких інтерпретаціях: «international crimes», «transnational crimes» та «cross-border crimes». Так, було виявлено, що 1 313 наукових публікацій у наукометричній базі даних SCOPUS прямо чи опосередковано присвячені дослідженню проблематики транснаціональної злочинності («international crime»).

Зазначено, що перша публікація, пов'язана з поняттям «international crime», датована 1974 р. та була опублікована Kale R. S. під назвою «International police communications», де визначено, що поліцейська взаємодопомога та співпраця відіграє життєво важливу роль у забезпеченні надійних засобів зв'язку для поліцейських сил різних країн. У цій публікації, крім того, підтверджена потреба у створенні універсальної міжнародної організації, яка доступна для поліції різних країн, з метою запобігання та розкриття міжнародної злочинності.

У підрозділі 1.3 «Теоретико-методологічні основи та кримінологічні підходи до визначення поняття «транснаціональна злочинність», її різновиди, прояви та детермінанти» відзначається, що деякі науковці вважають, що поняття транснаціонального злочину виникло під впливом і за сприяння доктрини осудження суспільно небезпечних діянь, що створюють значну загрозу світовій безпеці та миру, життю і здоров'ю людини, її правам та цінностям. Саме цей фундаментальний постулат виокремив поняття транснаціонального злочину та виявив необхідність окреслення його особливостей, концептуальних підходів, характерних властивостей та їх відповідне відображення у нормативно-правових актах.

Зазначено, транснаціональну злочинність можна розглядати з двох позицій, що відповідає кримінологічному і кримінально-правовому аспектам цієї проблеми: як негативне соціальне явище, критерієм для виділення якого виступають її істотні відмітні ознаки; і як сукупність транснаціональних злочинів, здійснених за певний період часу.

Багатогранність, багатоаспектність і багатофункціональність поняття «транснаціональна злочинність» обумовлена складною структурою його складових, аналіз яких надає змогу більш точно та детально охарактеризувати і дослідити його природу, визначити сутність та окреслити значення.

На основі п. 2 ст. 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності охарактеризовано, що злочин має транснаціональний характер, якщо він вчинений: у двох і більше державах; в одній державі, але його підготовка, планування й організація здійснювалися в іншій державі; в одній державі злочинною групою (співтовариством), що розповсюджує свою кримінальну активність на декілька країн; в одній державі, але його наслідки настають і в інших державах.

Зроблено висновок, що для ідентифікації злочинності як транснаціональної необхідна наявність таких її основних критеріїв, як багатоетапність, транскордонність, мультинаціональність, полісуб'єктність, ієрархічність та надприбутковість.

Розділ 2 «Загальнотеоретична характеристика правових відносин у сфері міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Основні напрями, форми та види міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності» визначено, що в останні десятиліття чітко проявляється тенденція до розширення і поглиблення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності. Це обумовлено швидким розвитком інтеграційних процесів у світі, розширенням політичних, економічних, культурних і гуманітарних зв'язків, удосконаленням засобів транспорту та зв'язку, спрощенням порядку перетину кордонів між країнами, прикордонних і митних формальностей, затвердженням у міжнародних відносинах пріоритету загальнолюдських цінностей, ідей справедливості та солідарності.

Наведено класифікацію видів міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності залежно від об'єктів співробітництва, суб'єктів та їх кількості, території здійснення, ступеня відкритості, можливості подальшого розвитку та часових характеристик.

Визначено, що істотний вплив на формування міжнародної співпраці є укладення відповідних двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, що прямо чи опосередковано стосуються цієї проблематики. У роботі охарактеризовано особливості та хронологія формування нормативно-правового поля відповідно до суб'єктів прийняття з питань міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності.

Здійснено аналіз основних напрямів міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності, серед яких: обмін інформацією, зокрема оперативною, криміналістичною, правовою; виконання запитів про проведення оперативно-розшукових заходів; надання правової допомоги у кримінальних справах; екстрадиція осіб для притягнення їх до кримінальної відповідальності або для виконання вироку; укладення та реалізація міжнародних договорів у протидії злочинам, що загрожують міжнародній безпеці; розробка міжнародних норм обов'язкового або рекомендаційного характеру у сфері охорони правопорядку та кримінального правосуддя; визнання та виконання рішень компетентних органів іноземних держав у кримінальних та адміністративних справах; проведення спільних наукових досліджень, пов'язаних з проблемами протидії та запобігання злочинності, обмін досвідом щодо їх вирішення; надання матеріальної, технічної та експертної допомоги (підготовка і підвищення кваліфікації кадрів, надання експертних послуг тощо).

Здійснено аналіз документів міжнародно-правового значення, що відіграють найбільш суттєву роль у напрямках запобігання та протидії транснаціональній злочинності, серед яких: Конвенція про створення Ради митного співробітництва (1950 р.); Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (1959 р.); Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня (1977 р.); Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1988 р.); Міжамериканська конвенція

про правову допомогу у кримінальних справах (1992 р.); Конвенція про правову допомогу і правові зносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1993 р.); Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.).

У підрозділі 2.2 «Кримінологічна характеристика організованих злочинних груп як суб'єктів вчинення транснаціональних злочинів» визначено, що особливістю сучасної злочинності є не тільки її кількісні зміни, але й якісні перетворення, ключовим вираженням яких є поява нових видів та детермінант злочинів, зростання масштабів реалізації злочинності, жорстокість, зухвалість дій злочинців, проникнення різних форм злочинності у державні структури та суспільство в цілому, ступінь її організованості та міжнародної співпраці учасників злочинних об'єднань та угруповань, тобто концентроване вираження того, що загрожує вільному існуванню і розвитку окремих держав.

Раніше вчені-кримінологи вважали загально визнаною взаємозалежність рівня освіти та криміногенності: високий рівень освіти вважали антикриміногенним фактором. У сучасних умовах, навпаки, високий освітній рівень дозволяє успішно існувати новітнім злочинним об'єднанням, консолідуватися, уникати кримінальної відповідальності, вигадуючи нові схеми та способи реалізації злочинних діянь і можливостей ухилення від відповідальності за їх здійснення. Тобто кримінальний професіоналізм дає можливість якісно підготувати, реалізувати злочин, укрити його сліди і, як правило, достатньо тривалий період мати стійкий матеріальний дохід і навіть можливість його легалізації.

Кількість виявлених організованих груп та злочинних організацій 2020 року в Україні збільшилась більше ніж вдвічі порівняно з 2016 роком, зокрема за рахунок збільшення кількості організованих злочинних груп з корумпованими зв'язками (із 16 осіб 2016 р. до 33 – 2020 р.), з міжрегіональними зв'язками (із 21 особи 2016 р. до 51 – 2020 р.), з транснаціональними зв'язками (з 4 осіб 2016 р. до 11 – 2020 р.) і сформованих на етнічній основі (із 6 осіб 2016 р. до 36 – 2020 р.). За тривалістю дії на території України найбільша кількість організованих злочинних груп функціонують до 1 року (108 – 2016 р. та 278 – 2020 р.). За кількістю членів груп – 3 осіб (215 ОЗГ 2020 р.) та від 4 до 10 осіб (153 ОЗГ 2020 р.).

2020 року, за даними Офісу Генерального прокурора, були зареєстровані і розслідувались органами правопорядку такі злочини, вчинені в організованих формах, як: умисне вбивство (ст. 115) – 3 (2019 р. – 3, 2018 р. – 16); торгівля людьми (ст. 149) – 57 (2019 р. – 10, 2018 р. – 6); крадіжка (ст. 185) – 144 (2019 р. – 179, 2018 р. – 139); грабіж (ст. 186) – 123 (2019 р. – 55, 2018 р. – 5); розбій (ст. 187) – 55 (2019 р. – 45, 2018 р. – 77); вимагання (ст. 189) – 46 (2019 р. – 58, 2018 р. – 45); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191) – 160 (2019 р. – 85, 2018 р. – 221), зокрема в особливо великих розмірах (ч. 5 ст. 191) усього – 25 (2019 р. – 23, 2018 р. – 30); виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання у разі продажу товарів, збуту або збут піддроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (ст. 199) – 78 (2019 р. – 18, 2018 р. – 12); незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204) – 66 (2019 р. – 47, 2018 р. – 44); легалізація (відмивання) майна,

одержаного злочинним шляхом (ст. 209) – 37 (2019 р. – 8, 2018 р. – 12); створення, керівництво злочинною організацією, а також участь у ній (ст. 255) – 20 (2019 р. – 14, 2018 р. – 11); бандитизм (ст. 257) – 17 (2019 р. – 5, 2018 р. – 20); незаконний обіг зброї (стст. 262, 263, 263-1) – 77 (2019 р. – 9, 2018 р. – 26); контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305) – 13 (2019 р. – 25 та 2018 р. – 23); використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних і сильнодіючих речовин або отруйних і сильнодіючих лікарських засобів (ст. 306) – 31 (2019 р. – 17, 2018 р. – 14); злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (стст. 307–327) – 1 178 (2019 р. – 801, 2018 р. – 706); незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332) – 28 (2019 р. – 24, 2018 р. – 15) та інші злочини – 1 362 (2019 р. – 813, 2018 р. – 1 060).

Найбільш розповсюдженими кримінальними правопорушеннями, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями на території України, є торгівля людьми, контрабанда, незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів, незаконна приватизація державного, комунального майна, злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, злочини у системі кредитно-фінансового, банківського сектору, злочини, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, тощо.

Причини виникнення та розвитку організованої злочинності в Україні залежать насамперед від функціонування державних інститутів, досконалості політичної системи та забезпечення норм права, серед яких: погіршення економічної ситуації та криміналізація політичних відносин; високий рівень розвитку корупції в країні; зниження рівня життя населення і збільшення рівня безробіття населення (зокрема, внаслідок пандемії, викликаної вірусом COVID-19); розвиток тіньового сектору економіки; нестабільність та інтенсивність нововведень у податковому і митному законодавстві; зниження довіри та розвиток скептицизму щодо представників правоохоронних і судових органів; морально-психологічний настрій громадян країни (через незахищеність та зневіру у діяльність правоохоронних органів і зневіра у можливість представництва та захисту їх інтересів); недосконалість у процесі реформування системи кримінальної юстиції, прийняття нормативно-правових актів, норми яких суперечать один одному; недосконалість у забезпеченні безпеки учасників судових процесів у справах, фігурантами яких є члени організованих злочинних груп (свідків, потерпілих, експертів, адвокатів, суддів тощо); існування конфлікту на Сході країни та окупація АР Крим, що збільшує кількість осіб, здатних до протиправних діянь з метою швидкого збагачення.

У підрозділі 2.3 «Сучасний стан та тенденції кримінологічних показників транснаціональної злочинності в Україні та світі» доведено, що небезпека транснаціональної злочинності та легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, полягає не тільки в її масштабах. Вона вкоріняється практично в

усі сфери прояву організованої злочинності, виступаючи ключовим елементом її взаємозв'язків з економічною та політичною злочинністю, тіньовою економікою, корупцією, тероризмом і кібертероризмом, сприяє криміналізації легальних економічних відносин. Доходи, отримані нелегальним злочинним шляхом, відмиваються, а потім реінвестуються в цілком легальну комерційну діяльність підприємств, ставлячи їх тим самим під контроль організованих злочинних співтовариств, сфера впливу яких від цього значно розширюється, що сприяє нагнітання соціальної напруженості, продукуванню деструктивних процесів у легальній економіці, девальвує привабливість законного бізнесу і сприяє відтоку приватних, зокрема іноземних, інвестицій.

Найбільшу вигоду члени транснаціональних злочинних груп отримують від незаконного обігу наркотиків – близько 320 мільярдів доларів США на рік та у результаті контрафакції, тобто продажу фальсифікованих товарів, – близько 250 мільярдів доларів на рік. Торгівля людьми приносить світовим злочинцям близько 32 мільярдів доларів США щорічно, а незаконне перевезення мігрантів – до 7 мільярдів доларів на рік. Чималий прибуток учасники злочинних мереж отримують від незаконної експлуатації навколишнього середовища. Нелегальна торгівля деревиною тільки в регіоні Південно-Східної Азії генерує доходи в розмірі 3,5 мільярда доларів на рік, а продаж слонової кістки, рогів носорога і частин тигра приносить злочинним угрупованням близько 75 мільйонів доларів США щорічно.

Для Європейського Союзу проблема транснаціональної злочинності також становить суттєву загрозу безпеці. За даними Європолу, основним джерелом доходу для близько 40 % європейських транснаціональних злочинних угруповань є незаконний обіг наркотиків, а спалах епідемії, пов'язаної з вірусом COVID-19, тільки розширив коло їх діяльності.

Європол фіксує, що боротьба з великими злочинними угрупованнями ускладнюється їх транснаціональною структурою, адже 70 % злочинних мереж діють як мінімум у трьох різних країнах.

Крім того, упродовж вимушеної ізоляції зросла частка випадків шахрайства в мережі Інтернет. «Коронавірусна криза» посилила вплив таких явищ, як транскордонна корупція, криміналізація бізнесу і відмивання значних сум коштів, отриманих злочинним шляхом.

Розділ 3 «Концептуальні засади функціонування міжнародних правоохоронних організацій у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Діяльність ООН та організація взаємодії міжнародних правоохоронних організацій щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності» охарактеризовано, що сучасні тенденції злочинності, вихід її за межі держав та кордонів, особливо певних її організованих форм (транснаціональний, а в багатьох випадках і глобальний характер), зумовили об'єднання зусиль держав шляхом міжнародного співробітництва у запобіганні та протидії транснаціональній організованій злочинності. Взаємодія і взаємодопомога країн у запобіганні та протидії транснаціональній злочинності набуває сьогодні унікальної глобальної місії, оскільки суттєво різні країни подекуди мають аналогічні загрози злочинності та відповідні шляхи її реалізації. Ефективний обмін інформацією, знаннями та

досвідом приносить користь як окремим країнам, так і світовій спільноті в цілому, максимізуючи при цьому ресурси та мінімізуючи дублювання систем заходів.

Доведено, що ООН відіграє ключову роль у запобіганні та протидії транснаціональній злочинності та, відповідно до Статуту, переслідує чотири стратегічні мети: підтримку міжнародного миру і безпеки, розвиток дружніх відносин між націями, здійснення міжнародного співробітництва у вирішенні міжнародних проблем і в заохоченні поваги до прав людини, бути центром для узгодження дій націй у досягненні цих загальних цілей.

З огляду на трансформаційні, глобалізаційні та інтеграційні тенденції сучасного світу успішна протидія «транснаціональному криміналу» неможлива без співпраці міжнародних правоохоронних організацій. Вони є об'єднанням міжурядового характеру, засновані на підставі міждержавних договорів, що мають постійні органи, наділені міжнародною правосуб'єктністю, та здійснюють діяльність із забезпечення правового захисту особистості, суспільства, держав і світової спільноти (з дотриманням загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права) від міжнародних злочинів, злочинів міжнародного характеру, а також транснаціональних злочинів. У сучасних умовах роль міжнародних правоохоронних організацій не варто недооцінювати, адже саме на них лежить тягар відповідальності у напрямі успішної взаємодії та взаємодопомоги щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. Участь України у міжнародній співпраці досі на шляху формування нормативно-правової бази, однак саме законодавчий плацдарм може стати тим фундаментом, на якому буде в майбутньому триматися успішна реалізація всіх перспективних планів та стратегій у цьому напрямі.

У підрозділі 3.2 *«Інтерпол як центр міжнародного співробітництва держав щодо запобігання та протидії транснаціональним злочинам»* зазначено, що, за офіційними даними, Інтерпол у своїй діяльності переслідує такі стратегічні цілі: протидія загрозі тероризму, сприяння та забезпечення цілісності кордонів в усьому світі, захист вразливих верств населення, забезпечення безпеки віртуального простору для людей та бізнесу, сприяння глобальній цілісності, приборкання незаконних ринків, підтримка екологічної безпеки та стійкості.

Встановлено, що на сьогодні Інтерполом підписані угоди з рядом міжнародних організацій, таких як: Організація Об'єднаних Націй і декілька її спеціалізованих установ; Європол; Співдружність Незалежних Держав; Міжнародний кримінальний суд; Африканський союз; Організація американських держав; Рада міністрів внутрішніх справ арабських країн.

Крім того, Інтерпол співпрацює з приватними організаціями, асоціаціями, фондами, академіями та комерційними компаніями. Ці відносини формалізовані в різних правових документах, таких як угоди про співпрацю і меморандуми про взаєморозуміння. Кожна угода і положення специфічні й унікальні для кожного конкретного випадку співробітництва, включаючи обмін інформацією, спільні дослідницькі проекти, доступ до бази даних, взаємне представництво або кошти технічної допомоги.

Визначено, що угоди про співпрацю розробляються шляхом взаємних переговорів відповідно до правових документів з обов'язковим підписанням уповноваженими представниками сторін. Проте в зазначені угоди можуть вноситися

корективи, а також остаточно замінюватися новими угодами за необхідності та погодження обома сторонами.

Дотримуючись думки вітчизняних фахівців, запропоновано у процесі формування положень діяльності вітчизняних правоохоронних органів завжди враховувати та реалізовувати положення про взаємодію з Інтерполом через такі механізми, як: *правовий*, який передбачає гармонізацію національного законодавства з процесуальними нормами Інтерполу у напрямі запобігання та протидії злочинності й удосконалення правового статусу НЦБ Інтерпол в Україні; *економічний*, що передбачає можливість співфінансування спільних операцій Інтерполу, матеріальне стимулювання для представників України в Генеральній Асамблеї та Національному центральному бюро; реформування діяльності вітчизняних правоохоронних органів відповідно до цілей Інтерполу; *організаційний*, який передбачає наявність організаційної підпорядкованості, підзвітності та налагодження комунікаційних каналів щодо запобігання та протидії злочинності; *інформаційний*, який передбачає ознайомлювально-просвітницьку діяльність в Україні щодо функцій і призначення Інтерполу та НЦБ у забезпеченні запобігання та протидії транснаціональним злочинам; *контрольний*, що передбачає проведення контрольних заходів щодо діяльності правоохоронних органів і виявлення критичних точок діяльності та формування пропозиції щодо удосконалення як окремого механізму, так і державної політики в цілому.

У підрозділі 3.3 «Роль Європолу в міжнародному співробітництві держав щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності» доведено, що співпраця у напрямі протидії та запобігання транснаціональній злочинності з Європолом ведеться відносно восьми категорій злочинів. У рамках реалізації Угод про співпрацю здійснюється обмін досвідом, нормативно-правовими актами і методичними посібниками, організовуються спільні семінари, ознайомчі візити та консультації. Сторони на постійній основі обмінюються стратегічною і технічною інформацією, що становить взаємний інтерес, а також аналітичними матеріалами з різних аспектів протидії транснаціональній злочинності та міжнародному тероризму.

Водночас зазначено, що співробітництво України з Європейським Союзом є одним з пріоритетних напрямів розвитку української держави. Чітко визначений стратегічний курс України на набуття повноцінного членства у складі Європейського Союзу та в Організації північноатлантичного договору закріплює Конституція України (преамбула, стст. 85, 102 та 116). Найбільш розповсюдженими сферами співробітництва між Україною та Європолом є захист свідків, боротьба з фальшуванням, кіберзлочинністю, незаконним обігом наркотиків, легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом.

Європол підтримує правоохоронну діяльність держав-членів за допомогою: сприяння обміну інформацією між агентством та офіцерами зв'язку Європолу; забезпечення оперативного аналізу і підтримки операцій у державах-членах ЄС; надання експертних знань і технічної підтримки для розслідувань та проведення операцій в ЄС під наглядом і за юридичною відповідальністю держав-членів; складання стратегічних звітів (наприклад, оцінок загроз) і аналізу злочинності на основі інформації та розвідданих, наданих державами-членами або зібраних з інших

джерел; допомога у гармонізації методів розслідування в державах-членах, організація інформаційних заходів для співробітників правоохоронних органів ЄС з метою підвищення їх обізнаності та допомоги у розслідуванні транснаціональних злочинів і міжнародних справ.

Європол уклав значну кількість рамкових угод про співпрацю у сфері протидії транснаціональній злочинності з різними країнами, зокрема і з Україною, які є основою взаємодії правоохоронних органів у цій сфері. В окремих випадках, крім рамкових угод, були підписані договори з окремими правоохоронними органами країн щодо здійснення практичних заходів у боротьбі зі злочинністю.

Хоча ефективність діяльності Європейської поліцейської організації була неодноразово підтверджена результатами операцій, що проводилися під її егідою, водночас офіційні статистичні дані вказує на те, що кількість злочинів, що мають транснаціональний характер і стосуються України та країн Євросоюзу, за останній період зросла на 12 %, що свідчить про недостатню ефективність міжнародного співробітництва між вітчизняними правоохоронними органами та Європейською поліцейською організацією, а також про необхідність вироблення теоретичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення такого співробітництва.

Міжнародне співробітництво у сфері протидії та запобігання транснаціональній злочинності і тероризму сьогодні активно розвивається, причому не тільки в загальносвітових масштабах, а й у рамках регіональних інтеграційних об'єднань. Держави, поступово розуміючи, що протидія злочинності кожною державою окремо є малодієвою та неефективною, долають недовіру, породжену ідеологічними і політичними протистояннями та поступово уніфікують існуючі національні норми до вимог сучасності.

Розділ 4 «Міжнародне співробітництво та кримінологічні засади запобігання та протидії окремим видам транснаціональної злочинності» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 *«Міжнародне співробітництво та кримінологічні засади запобігання та протидії контрабанди мігрантів і торгівлі людьми»* визначено, що у сучасних умовах міжнародного співробітництва держав особливої актуальності набувають злочини, пов'язані з порушення прав людини, а саме з поняттями «торгівля людьми», «біле рабство», «контрабанда мігрантів». Адже навіть у XXI ст. це добре налагоджений транснаціональний протиправний вид діяльності, що приносить колосальні доходи злочинцям і займає в кримінальному світі лідируючі позиції з прибутковості. Ця індустрія характеризується чітко структурованими та організованими кримінальними синдикатами, які свої одержані надприбутки спрямовують на розвиток інших видів найбільш небезпечної діяльності, включаючи торгівлю наркотичними засобами та зброєю.

За даними експертів, річний обсяг доходів від торгівлі людьми у світі становить 5–9 млрд доларів США, а кожний п'ятий постраждалий від торгівлі людьми – це дитина. Згідно з офіційною статистикою Європолу кількість українців, підозрюваних в організації нелегальної міграції в ЄС, зросла в 2,5 рази упродовж останніх років, а звинувачень у нелегальній контрабанді мігрантами протягом останнього року було висунуто 149 громадянам України.

За офіційними даними Міжнародної організації з міграції (International Organization for Migration), з 1991 року жертвами торгівлі людьми стали близько 260 тис. українців, з яких 96 % – це дорослі, а 4 % – діти.

Щодо форм експлуатації, то 2019 року 93,3 % осіб постраждали від примусової праці, 5,6 % – від сексуальної експлуатації; за статтю: 68 % осіб – чоловіки, 32 % – жінки; за місцем проживання: 68 % осіб – мешканці обласних та районних центрів, 32 % – мешканці сільської місцевості. Щодо віку постраждалих, то 1 % – особи, віком до 18 років, 38 % – особи, віком 18–35 років, 42 % – особи, віком 35–50 років, 19 % – особи, віком від 50 років. Наймолодшій постраждалій, яка отримала допомогу від МОМ в Україні, було 3 роки, а найстаршій – 83.

Інколи поняття «торгівля людьми» та «контрабанда мігрантів» ототожнюють, вважаючи сутність цих понять синонімічними, оскільки обидва злочини посягають на свободу людини. Однак міжнародні правоохоронні організації все ж таки наголошують на різниці цих двох злочинів. Проте якщо контрабанда завжди передбачає перетин міжнародного кордону і люди, які платять контрабандисту, щоб потрапити в певну державу, роблять це в принципі добровільно, то в торгівлі людьми фактор добровільності відсутній і основою її реалізації є примус (фізичний або психологічний), основною ціллю якого є експлуатація жертви.

За своїм походженням нелегальна міграція схожа на інші протиправні діяння, кодифіковані чинним українським національним законодавством. Процес переміщення нелегальних мігрантів включає певні протиправні дії, які криміналізуються як злочин, та дії, які його супроводжують і можуть бути кваліфіковані самостійними складами злочину. Так, наприклад, незаконний в'їзд на територію країни може включати в себе незаконний перетин державного кордону, незаконну імміграцію та супроводжуватися фальсифікацією документів та іншою нелегальною діяльністю. До складу інших протиправних дій, що виникають на основі нелегальної міграції, можуть бути включені контрабанда людей, контрабанда нелегальних і протизаконних товарів (наркотичних засобів, зброї тощо), торгівля людьми, експлуатація праці нелегальних мігрантів та ін. Такий суттєвий перелік протиправних дій, що виникають на фоні розвитку нелегальної міграції, створює спектр проблем для правильної її кваліфікації.

Ситуація, спричинена пандемією COVID-19, у глобальному вимірі мала б уповільнити темпи міграційних потоків. Однак після першого блокування та закриття кордонів у березні-квітні 2020 року діяльність з контрабанди мігрантів відносно швидко була відновлена. Злочинні мережі змогли знайти нові можливості адаптуватися, розвиваючи нові маршрути, і пристосуватися до модифікованих операцій руху в умовах обмеженого та посиленого прикордонного контролю.

Серед основних досягнень України з питань міжнародного співробітництва щодо протидії торгівлі людьми, за даними Доповіді, оприлюдненої Державним департаментом США 25 червня 2020 року, було визначено: запровадження гарячої лінії для осіб, які стали жертвами торгівлі людьми; удосконалення існуючого національного механізму взаємодії суб'єктів, які протидіють і запобігають торгівлі людьми; підвищення кадрового потенціалу у напрямі запобігання та протидії торгівлі людьми; активне сприяння України у міжнародних розслідуваннях; внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України з приведення у

відповідність до вимог Європейської конвенції визначення поняття «торгівля людьми»; наявність кримінальної відповідальності за торгівлю людьми згідно з КК України; підвищення рівня та якості ідентифікації постраждалих осіб і надання їм відповідної допомоги.

У підрозділі 4.2 «Міжнародне співробітництво та кримінологічні засади запобігання та протидії незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин» охарактеризовано, що 90-ті рр. ХХ століття ознаменувалися початком масового поширення наркотиків в усьому світі. До цього часу вживання наркотиків було частиною культури слаборозвинених племінних культур Південної Америки, Середньої Азії, Нової Зеландії. Фахівці пов'язують цікавість і сплеск вживання наркотичних речовин з культурною революцією середини ХХ століття. Саме тоді моральні принципи почали набувати гіпертрофованій вигляд, з'явилися субкультурні рухи за типом «хіпі», представники якої почали експериментувати та пропагувати вживання заборонених речовин і препаратів (марихуану, речовин опіумної групи, ЛСД).

Саме в цей період відбувався стрімкий наростаючий процес транснаціоналізації наркобізнесу. Подібно епідемії, він захоплював усе нові країни і регіони світу, нарощуючи виробництво наркотичних засобів та організовуючи його збут, який приносив організаторам цієї злочинної діяльності фантастичні прибутки. Зростання масштабів зловживання наркотиками, обумовлене процесами глобалізації, сприяло розвитку світового антинаркотичного співробітництва й об'єднання національних завдань з міжнародними у напрямі протидії та запобігання обігу наркотиків, що стало нагальним питанням у формуванні безпечного існування країн світу.

Поширення наркотиків у всьому світі і зловживання ними вийшло за рамки традиційної соціальної чи кримінальної проблеми та все активніше проникає у сферу міжнародної політики. Проблема набула глобального масштабу й увійшла в питання, які викликають найбільшу стурбованість світової спільноти.

За даними ООН, загальна чисельність людей, що вживають наркотики, в світі оцінюється приблизно в 200 млн осіб, що становить 5 % населення у віці від 15 до 64 років. Найпоширенішим наркотиком залишається канабіс, далеко випереджаючи всі інші види за кількістю споживачів (приблизно 162 млн осіб). Наступні за популярністю стимулятори амфетамінового ряду (приблизно 35 млн осіб), включаючи споживачів амфетаміну (25 млн осіб) та екстазі (майже 10 млн осіб). Чисельність людей, що зловживають опіатами, становить приблизно 16 млн осіб, з яких 11 млн вживають героїн і близько 13 млн осіб – кокаїн. У результаті вживання наркотиків 2019 року померло 585 тис. осіб, у двох третинах усіх випадків смерть викликана саме опіатами. Ін'єкційні наркотики 2019 року використовували 11 млн осіб, з яких 1,4 млн є носіями ВІЛ/СНІДу і 5,6 млн – гепатиту С. Найбільша кількість людей з наркозалежністю зафіксована у США – 28,6 млн осіб у віці від 12 років.

За офіційними даними Державної служби статистики України, наркотики в Україні вживають близько 9 % молоді у віці від 15 до 34 років. Серед жителів України показник смертності від наркотиків становив 295 осіб – майже десяти на мільйон. Для порівняння, в Швеції, наприклад, на мільйон населення у віці від 15 до

64 років припадає 95 осіб, що померли в результаті вживання наркотиків, а в Естонії – 130. Крім того, ВООЗ стверджує, що в Україні близько 300 тис. осіб є ін'єкційними наркоманами і з кожним роком їх кількість зростає на 10 %.

Так, за даними Звіту щодо наркоситуації в Україні, 2019 року в Україні кількість кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин становила 28 338 випадки, а, відповідно, кількість осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні таких злочинів – 15 560 осіб. Із загальної кількості випадків (28 338) 65,7 % випадків (18 623) (ст. 309 КК України) – це злочини, які пов'язані з незаконним виробництвом, придбанням, зберіганням, перевезенням чи пересиланням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту; 22,5 % випадків (6 382) (ст. 307 КК України) – злочини, пов'язані з незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням чи пересиланням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів з метою збуту; 11,8 % випадків (3 333) (стст. 305, 306, 308, 310-320 КК України) – інші злочини. Із загальної кількості облікованих 2019 року за кримінальні правопорушення за злочини у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин (28 338) 65,7 % (18 623) не мали за мету отримання прибутку, 22,5 % (6 382) – були здійснені з метою отримання прибутку та 11,8 % (3 333) підпали під категорію інші злочини.

Доведено, що сучасні транснаціональні злочинні групи, що спеціалізуються на незаконному обігу наркотиків та психотропних речовин, – це добре законспіровані, матеріально-забезпечені кримінальні співтовариства з чітко визначеною внутрішньою структурою, розподілом сфер впливу і функцій, із широко розгалуженими міжрегіональними або міжнародними зв'язками, які забезпечують серйозну протидію правоохоронним органам і фізичне усунення конкурентів. Тому попередження наркобізнесу та транснаціональних форм злочинності є найбільш складною проблемою сьогодення і важливе значення тут відіграє міжнародна співпраця та міжнародне співробітництво держав.

Зазначено, що Україна через своє вдале географічне розташування (спільний кордон з Європейським Союзом, вільний доступ до Чорного та Азовського морів; розвинену інфраструктуру морських і повітряних сполучень) сьогодні є значно популярною для транснаціональних наркоугруповань та дедалі частіше використовується як транзитна територія, яку використовують для контрабанди наркотичних засобів і психотропних речовин.

Основними нормативно-правовими актами глобального значення у напрямі протидії та запобігання незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин є Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року (з поправками, внесеними 1972 року), Конвенція про психотропні речовини 1971 року та Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти боротьби з незаконним оборотом наркотичних засобів і психотропними речовинами 1988 року.

Ключову роль у напрямі міжнародного співробітництва країн щодо запобігання та протидії незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин відіграє Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), яке взаємодіє з урядами інших держав, різними міжнародними організаціями та громадськими установами. Саме цей підрозділ ООН є основним організатором та

ініціатором реалізації багатьох проєктів щодо запобігання і протидії транснаціональній злочинності та незаконного обігу наркотиків.

Комісія з наркотичних засобів (CND), що функціонує при Управлінні ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), є центральним директивним органом і вирішує питання наркотиків, включаючи контроль за тенденціями незаконного обігу наркотичних засобів і зловживання ними у світі.

Європейський центр моніторингу наркотиків та наркоманії (EMCDDA) є одним з децентралізованих агентств ЄС, що був заснований 1993 року, основною метою діяльності якого є фактичний огляд існуючих проблем з наркотиками у країнах ЄС і збором інформації, необхідної для розробки обґрунтованих законів і стратегій щодо запобігання та протидії їх розповсюдженню.

Україна активно співпрацює з Управлінням ООН з питань наркотиків та злочинності (UNODC) у напрямі обміну інформацією на виконання відповідних резолюцій і положень Конвенцій ООН, що є базисом адміністративно-правового та кримінально-правового забезпечення протидії і запобігання правопорушеннями у сфері незаконного обігу наркотичних та психотропних речовин.

У підрозділі 4.3 *«Міжнародне співробітництво та кримінологічні засади запобігання та протидії транснаціональній економічній злочинності»* встановлено, що транснаціональна економічна злочинність, будучи глобальною проблемою для світової спільноти, має безпосередній вплив на функціонування економічних систем конкретних держав. Відповідно, протидія цьому негативному явищу – це завдання не тільки світової спільноти в цілому, але й окремих держав зокрема. У цьому напрямі міжурядові організації прийняли ряд дій та заходів, які закладають основу протидії та запобігання цього виду злочинності на внутрішньодержавному рівні.

Найбільш розповсюдженими видами таких злочинів є легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, підробка грошових коштів банківських карток, цінних паперів, фальшування грошових коштів, корупція в державних органах, реалізація незаконних операцій з переказу значних сум грошових коштів за кордон, контрабанда автотранспортних засобів і незаконний автобізнес, контрабанда валюти, дорогоцінних металів та каміння, історичних і культурних цінностей з можливістю подальшої їх легкої конвертації.

Особливістю сучасного розвитку суспільства є проникнення загальнокримінальної злочинності в економіку і її трансформація в транснаціональну економічну злочинність, що неминуче призводить до порушення нормального економічного розвитку держави та світу. Транснаціональні економічні злочини носять усе більш витончений характер, маскуючись під прогресивними формами ринкової діяльності.

Зростання кількості транснаціональних економічних злочинів викликані рядом факторів як політичного й економічного, так і організаційно-правового та соціально-психологічного характеру.

Деякі вітчизняні вчені доводять неможливість здійснення транснаціональної економічної злочинної діяльності, пов'язаної з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, без наявності відповідних корумпованих зв'язків з представниками державної влади й управління, а також правоохоронних чи судових органів.

За даними Європейської комісії, корупція у країнах ЄС становить близько 120 млрд євро щорічно, що рівнозначно бюджету ЄС. Серед 28 країн Європейського Союзу найбільш поширеною ця проблема є у Болгарії, Румунії та Італії. З метою оцінювання сприйняття корупції у світі був впроваджений Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), що розраховується міжнародною організацією Transparency International, починаючи з 1995 року на основі 13 досліджень авторитетних міжнародних установ та дослідницьких центрів. За результатами 2020 року, показник Індексу сприйняття корупції (CPI) в Україні покращився – у рейтингу країн світу Україна посіла 117 місце із 180, опинившись поруч з Єгиптом, африканською Есватіні (Свазіленд), Непалом, Сьєрра-Леоне та Замбією.

Уніфікація ознак діянь, за які передбачено кримінальну відповідальність, у нормах кримінального права різних держав є одним із засобів запобігання, протидії та боротьби з транснаціональною економічною злочинністю, оскільки злочинні угруповання активно використовують значні відмінності в законодавствах держав з метою здійснення своєї кримінальної діяльності. Очевидно, що певний стандарт у цьому напрямі правотворчості повинен встановлюватися нормами міжнародного права. Ця ідея в цілому має відповідну реалізацію.

Обґрунтовано позицію про те, що стандартизація заходів запобігання та протидії транснаціональній економічній організованій злочинності повинна полягати в міжнародно-правовій уніфікації заходів боротьби за допомогою укладення міжнародних договорів з урахуванням особливостей та специфіки правових систем окремих держав-учасників. Але основні заходи з протидії потрібно зосередити, відповідно, у внутрішньополітичній діяльності держав, які повинні бути спрямовані на боротьбу з окремими компонентами та детермінантами цього явища.

У підрозділі 4.4 *«Міжнародне співробітництво та кримінологічні засади запобігання та протидії кіберзлочинності та кібертероризму»* охарактеризовано, що, згідно з Конвенцією Ради Європи по боротьбі із кіберзлочинністю, яка була ратифікована Верховною Радою України, виділено чотири основних типи кіберзлочинів, а саме: правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем (незаконний доступ, нелегальне перехоплення, втручання у дані, втручання у систему, зловживання пристроями); правопорушення, пов'язані з комп'ютерами (підробка, пов'язана з комп'ютерами, шахрайство, пов'язане з комп'ютерами); правопорушення, пов'язані зі змістом (правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією); правопорушення, пов'язані з порушення авторських або суміжних прав.

За даними американської компанії McAfee, яка спеціалізується на комп'ютерній безпеці та Центру стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS), хакерські атаки 2020 року завдали матеріальної шкоди світовій економіці на понад трильйон доларів. Завданий збиток вищий за аналогічний 2018 року на 50 %. Отже, завдані збитки становлять 2020 року близько 1 % світового ВВП. На думку фахівців, у сфері інформаційних технологій ситуація з кіберзлочинністю у світі з кожним роком погіршується. Транснаціональна злочинність трансформується у кіберзлочинність, адже приховувати свою кримінальну діяльність в інтернет-просторі дедалі простіше. Існування мережі Darknet тільки підтверджує існування

«чорного ринку» для реалізації зброї, наркотиків та інших незаконних товарів і послуг у віртуальному світі. Розвиток сучасних технологій забезпечує кіберзлочинцям анонімність у мережі, оскільки мережа Darknet є безконтрольною, а отже, гарантує безпеку для кримінальної діяльності організованих злочинних угруповань, зокрема й транснаціональних.

Поряд з традиційними видами кіберзлочинності передові цілеспрямовані загрози (APT – Advanced Persistent Threats) продовжують удосконалюватися і використовуватися для отримання вигоди із ситуації з пандемією COVID-19. Основною метою APT-атак є критичні об'єкти інфраструктури, включаючи лікарні та лабораторії з розробки вакцин. При цьому застосовуються шкідливі програми, програми-вимагатори, а також DDoS-атаки. Мотивом для подібних атак є не тільки отримання прибутку, але й можливість доступу до персональних даних та іншої конфіденційної інформації, що являє собою цінність (наприклад, як оперативні та/або розвідувальні дані).

Сучасні кібертерористи (cyber-terrorist), які володіють кіберзброєю, тобто відповідними технічними та програмними засобами ведення війни в кіберпросторі, однією з основних задач ставлять захоплення (взяття під контроль), руйнування або порушення роботи комп'ютерних мереж і систем великих організацій, галузей або країн, а в деяких випадках і міжнародних організацій. За певних умов дії кібертерористів можуть призвести до виникнення великомасштабних екологічних, економічних катастроф і масової загибелі людей.

Міжнародне співробітництво у протидії з кіберзлочинністю та кібертероризмом здійснюється в рамках ООН, Ради Європи, Міжнародної організації експертів Інтерполу, Європолу. Центральна роль у координації цієї боротьби відводиться ООН, особливо її основним органам: Генеральній Асамблеї, Раді Безпеки, а також різним багатостороннім неформальним партнерам. Успіх міжнародного співробітництва залежить від наявності уніфікованих національних законодавств у сфері протидії кіберзлочинності, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення кіберзлочинів, і національних процесуальних законодавств про кіберзлочинність, які встановлюють норми доказового права та правила здійснення кримінального судочинства. Міжнародному співробітництву може також сприяти уніфікація двосторонніх, регіональних і багатосторонніх правових документів, що стосуються кіберзлочинності. Приєднання до регіональних і багатосторонніх документів про боротьбу з кіберзлочинністю і їх ратифікація також необхідні для надання цим документам обов'язкової юридичної сили.

Хоча єдиного глобального акта, що регламентує порядок запобігання та протидії транснаціональної кіберзлочинності, досі ще не вироблено, проте міжнародне співтовариство в рамках регіональної співпраці вживає певний ряд заходів щодо законодавчого регулювання дій суб'єктів у кіберпросторі. Однак варто розуміти, що кіберзлочинність і кібертероризм може порушувати інтереси як усієї держави, так і окремого громадянина. Безперечно, особливості функціонування інформаційних систем зумовлюють необхідність вирішення питань кібербезпеки шляхом ефективної взаємодії та співробітництва різних суб'єктів як державних, так і приватних. Однак саме на державі лежить відповідальність за повномасштабну

протидію кіберзлочинності та створенні належних умов для забезпечення надійної системи інформаційного захисту як фізичних, так і юридичних осіб нашої держави.

Розділ 5 «Удосконалення міжнародно-правового механізму щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 5.1 «Принципи міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності» визначено, що запобігання та протидія злочинності включає в себе сукупність взаємопов'язаних між собою заходів і видів діяльності, а також суб'єктів, що їх здійснюють, підпорядкованих загальним завданням, цілям та вимогам. Протидію злочинності розглядають як систему взаємопов'язаних елементів, що інтегровані в процес цієї діяльності і її результатів.

Вагомі недоліки у протидії їй обумовлені значною мірою відсутністю єдиної політики, стратегії і тактики запобігання та протидії транснаціональній злочинності; вузьковідомчими або роз'єднаними зусиллями правоохоронних органів держав світової спільноти; серйозними обмеженнями правового статусу правоохоронних органів окремих держав; неефективністю діяльності контролюючих органів (фінансових, податкових, ревізійних).

Зазначено, що, характеризуючи основні принципи, які регулюють міжнародне співробітництво щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності, варто враховувати загальновизнані принципи міжнародного права, сформульовані і закріплені в Статуті ООН (1945 р.), Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН (1970 р.), Декларації принципів, що містяться в Заключному акті Ради про безпеку і співпраці в Європі (1975 р.).

У межах дослідження проаналізовано основні принципи міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності, а саме: принцип співпраці, принцип мирного вирішення міжнародних спорів, принцип незастосування сили, принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань (договорів), принцип невтручання у справи, що входять до внутрішньої компетенції держав, принцип непорушності кордонів, принцип дотримання суверенітету іншої держави, а також принципи законності, демократизму, гуманності, персоніфікації відповідальності, комплексності, добровільності, справедливості, обов'язковості, своєчасності, радикальності, ідентифікації, конкретності, плановості, наукової обґрунтованості тощо.

У підрозділі 5.2 «Національне законодавство та участь України у формуванні міжнародно-правового механізму протидії транснаціональній злочинності» зазначено, що з метою здійснення міжнародного співробітництва України у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності залучаються різні органи державної влади, які за обсягом прав, повноважень та компетенцій поділяються на дві групи: державні органи загальної компетенції та державні органи спеціальної компетенції. До державних органів загальної компетенції варто віднести Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Міністерство закордонних справ України (дипломатичні представництва за кордоном). До державних органів спеціальної компетенції належать органи, які спеціально створені для запобігання та протидії злочинності, і зокрема, транснаціональній,

тобто діють у рамках кримінального провадження та відповідно органи, що здійснюють інші функції та повноваження, тобто діють поза рамками кримінального провадження.

Охарактеризовано перелік суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності в Україні, серед яких Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна податкова служба України, органи прокуратури, новостворені органи (НАЗК, НАБУ, ДБР, САП), Національна поліція України (зокрема, Департамент кіберполіції), СБУ, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство юстиції України, Міністерство фінансів України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики України, Державна служба фінансового моніторингу тощо.

Одним з негативних моментів діяльності правового механізму протидії транснаціональній злочинності є ліквідація Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, що був створений 2007 року. З огляду на цей факт виокремлено чинні Комітети Верховної Ради України IX скликання, утворені 2019 р., що прямо чи опосередковано займаються питаннями міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності, серед яких: Комітет з питань правоохоронної діяльності, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва, Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу, Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки, Комітет з питань правової політики.

У межах дослідження визначено, що особливу роль у запобіганні та протидії транснаціональній злочинності відіграє чинне кримінальне законодавство, особливо в тій його частині, що не передбачає кримінальну відповідальність за здійснення організованих форм транснаціональної злочинної діяльності, адже словосполучення «транснаціональна організація» в КК України вживається лише один раз в ч. 5 ст. 143. «Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини».

У підрозділі 5.3 «Удосконалення правового механізму міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності» охарактеризовано, що у сучасних умовах глобалізації зростає роль співпраці держав у напрямі попередження різних злочинів та боротьби зі злочинністю. Особливу категорію злочинів, що являють собою у цьому плані практичний інтерес, становлять транснаціональні. Для здійснення ефективної скоординованої співпраці країн у цілях запобігання транснаціональним злочинів і протидії ним та злочинним угрупованням важливо знати основні напрями діяльності різних держав у цій сфері.

Транснаціональні злочини й організовані злочинні групи відрізняються значною різноманітністю і варіативністю прояву в різних регіонах світу, тому кожна держава повинна визначати для себе стратегічні цілі, завдання та принципи запобігання загрозам національним інтересам з боку транснаціональних злочинних угруповань. Сьогодні для формування цілей, завдань, принципів і планування заходів запобігання та протидії транснаціональним злочинам значну роль відіграють

політико-правові стратегічні документи, прийняті державними органами більшості країн, та мають доктринальний і концептуальний характер.

Одним із напрямів удосконалення правового механізму щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності в Україні можна вважати впровадження в Україні Закону України «Про запобігання та протидію транснаціональній злочинності». Цей Закон повинен бути спрямований на захист прав і законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії транснаціональній злочинності.

Актуальним у межах чинного кримінального законодавства вбачаємо внесення змін до Особливої частини Кримінального кодексу України шляхом доповнення до нього розділу XXI «Кримінальні транснаціональні правопорушення», який має визначити перелік таких злочинів та повинен включати такі статті: ст. 448 «Планування, підготовка та організація кримінальних транснаціональних правопорушень» має передбачати перелік дій і відповідальність за їх вчинення, що направлені на планування, підготовку до здійснення та безпосереднє здійснення організації транснаціональних злочинів; ст. 449 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані з контрабандою мігрантів та торгівлею людьми»; ст. 450 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин»; ст. 451 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані з економічною злочинністю»; ст. 452 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані з кіберзлочинністю та кібертероризмом»; ст. 453 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані із фінансуванням тероризму»; ст. 454 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом зброї, боєприпасів, вибухових, отруйних речовин і радіоактивних матеріалів»; ст. 455 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані з підробкою грошових знаків»; ст. 456 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, об'єктом яких є культурні та історичні цінності».

Зроблено висновок, що особливо актуальною в сучасних умовах є розробка на державному рівні Стратегії міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності на період 2021–2026 рр., що повинна акцентувати увагу на таких основних аспектах: вплив на економічну складову транснаціональної злочинності (одне з найбільш складних завдань); ліквідація і роз'єднання транснаціональних злочинних груп і співтовариств; конфіскація майна, отриманого злочинним шляхом; зміцнення міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональній злочинності; створення ефективної системи захисту свідків, потерпілих, співробітників правоохоронних, правозахисних і судових органів; усунення (нейтралізація) причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, відшкодування заподіяної шкоди.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дисертаційного дослідження було вирішено важливу наукову проблему теоретико-правових засад міжнародного співробітництва щодо

запобігання та протидії транснаціональній злочинності, яка має теоретичне та практичне значення, що знайшло відображення у таких висновках:

1. Надано науково обґрунтовану характеристику історико-правових передумов становлення і розвитку міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. Це дозволило оцінити і з'ясувати, що проблема злочинності посідає центральне місце у формуванні та розвитку сучасної правової демократичної держави та є складним феноменом, що знецінює життя і безпеку громадянина, руйнує економічні, соціальні та політичні орієнтири держави, її інформаційну безпеку та правовий порядок. Охарактеризовано найбільш відомі транснаціональні злочинні організації, що здійснили суттєвий і вагомий вплив на функціонування сучасної транснаціональної злочинності (італійську й американську мафію, китайські тріади, японську якудзу та колумбійські наркокартелі). Виокремлено три періоди становлення і розвитку міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності.

2. На підставі проведеного бібліометричного аналізу міжнародної наукометричної бази даних SCOPUS, яка сьогодні є найбільшою реферативною базою даних, особливим інструментом для відстеження цитованості статей, опублікованих у певних наукових виданнях, та однією зі складових інтегрованого науково-інформаційного середовища SciVerse і здобутків вітчизняних та іноземних науковців у вивченні цієї проблематики, охарактеризовано стан наукового дослідження питань міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. Зазначено, що об'єктом вивчення більшості робіт є питання протидії конкретним формам транснаціональної та транскордонної злочинності, а саме питанням протидії контрабанді мігрантів і торгівлі людьми, незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, зброї та підробці грошових знаків, тероризму тощо. Проте комплексних досліджень у сфері міжнародного співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю досі здійснено не було, що підкреслює актуальність обраної тематики.

3. З огляду на предмет дослідження обґрунтовано та розкрито теоретико-методологічні основи та кримінологічні підходи до визначення поняття «транснаціональна злочинність», її різновиди, прояви і детермінанти. Доведено, що різні види та прояви злочинності в більш чи менш гострій формі проявляються у всіх країнах світу, будучи серйозною реальною або потенційною перешкодою на шляху їх соціально-економічного, політичного та культурного розвитку. Це зумовлює зацікавленість усіх членів світової спільноти в спільному пошуку найбільш дієвих шляхів і засобів вирішення цієї проблеми. Адже, як стверджують науковці, сучасна злочинність, особливо в її найбільш небезпечних організованих формах і у вигляді міжнародного тероризму, не знає меж та кордонів. Сформульовано авторське визначення поняття «міжнародне співробітництво щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності».

4. Формалізовано та систематизовано основні напрями, форми і види міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. Зазначено, що одним із пріоритетних напрямів міжнародного співробітництва України з іншими країнами є укладення двосторонніх та багатосторонніх угод. Станом на сьогодні Україною укладено понад 80 міждержавних

і міжвідомчих угод, якими передбачено співробітництво щодо запобігання та протидії злочинності, зокрема транснаціональній, що дає змогу Україні в особі вітчизняних державних і правоохоронних органів брати активну участь у проведенні операцій у цій сфері разом з відповідними спецслужбами інших держав.

5. Здійснено кримінологічну характеристику організованих злочинних груп як суб'єктів вчинення транснаціональних злочинів. У межах дослідження виявлено, що у світі існує така типологія традиційних злочинних груп, а саме: проста організована злочинна група; структурна (складна) організована група; організоване злочинне угруповання; бандитське формування; злочинна організація; кооперація професійних злочинних лідерів.

6. Здійснено оцінку сучасного стану та тенденції кримінологічних показників транснаціональної злочинності в Україні та світі. Визначено, що у сучасному світі прийнято розрізняти три основні типи транснаціональної злочинності: основна група традиційних транснаціональних злочинних організацій; група малих транснаціональних злочинних організацій та транснаціональні терористичні групи. Статистичні дані підтверджують той факт, що рівень транснаціональної злочинності у світі не зменшується і навіть у тих державах, де правоохоронна та судова системи нормативно, організаційно і технічно перебувають на найвищому рівні.

7. Розглянуто діяльність ООН та організації взаємодії міжнародних правоохоронних організацій щодо запобігання і протидії транснаціональній злочинності. Обґрунтовано думку про те, що сьогодні держави та їх компетентні органи об'єднують свої зусилля у напрямі протидії транснаціональній злочинності. Доведено, що напрями боротьби з нею здійснюються, як правило, за допомогою комплексу заходів, що вживаються як щодо окремих злочинів, так і транснаціональної злочинності в цілому. Поряд з державними структурами в протидії і запобіганні транснаціональній злочинності важливе місце займають міжнародні та міжурядові організації, зокрема правоохоронні організації.

8. Розкрито роль і значення Інтерполу як центру міжнародного співробітництва держав щодо запобігання та протидії транснаціональним злочинам. Виявлено, що основним призначенням Інтерполу є забезпечення координації міжнародного співробітництва правоохоронних органів щодо забезпечення громадської безпеки, боротьби з тероризмом, злочинами у сфері високих технологій, наркотрафіком, економічними злочинами, торгівлею людьми й іншими видами транснаціональної злочинності.

9. Визначено роль Європолу в міжнародному співробітництві держав щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. Доведено, що Європейська поліцейська організація (Європол) є правоохоронним агентством Європейського Союзу, призначеним для надання інформаційної підтримки та практичного співробітництва правоохоронним органам країн-членів ЄС у протидії та запобіганні транснаціональній організованій злочинності, міжнародному тероризму й іншим важким формам злочинності, що мають міжнародний транснаціональний або транскордонний характер.

10. Охарактеризовано міжнародне співробітництво і кримінологічні засади запобігання та протидії контрабанди мігрантів і торгівлі людьми. Встановлено, що міжнародне співробітництво у кримінальних справах щодо торгівлі людьми або

контрабанди мігрантів може бути досить складним і вимагає сукупності необхідних знань, розрахунків та розуміння реальних практичних проблем, що виникають у цьому напрямі. Серед них: витрати на проведення розслідувань, місце проведення судового процесу, особливості застосування нормативно-правової бази, громадянство учасників, виявлення правопорушників, місцезнаходження свідків, збір доказів і правил щодо допустимості доказів. Однак з набуттям навіть невеликого досвіду переваги від використання механізмів міжнародного співробітництва будуть значно вагомими.

11. Розкрито особливості міжнародного співробітництва і кримінологічні засади запобігання та протидії обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Зазначено, що зростання масштабів зловживання наркотиками, обумовлене процесами глобалізації, сприяло розвитку світового антинаркотичного співробітництва й об'єднання національних завдань з міжнародними у напрямі протидії та запобігання обігу наркотиків, що стало нагальним питанням у формуванні безпечного існування країн світу.

12. Охарактеризовано міжнародне співробітництво і кримінологічні засади запобігання та протидії транснаціональній економічній злочинності. Визначено, що діяльність міжнародних організацій та укладання відповідних міжнародних договорів у сфері транснаціональної економічної злочинності не є єдиним засобом вирішення проблеми, оскільки ці заходи протидії не охоплюють весь спектр складових явища, не можуть вирішити певні проблеми, що виникають через специфіку засобів, задіяних у реалізації транснаціональної економічної злочинності. У цьому напрямі ще більш важливою є діяльність кожної окремої держави.

13. Оцінено особливості міжнародного співробітництва і кримінологічні засади запобігання та протидії кіберзлочинності і кібертероризму. Доведено, що особливості функціонування інформаційних систем зумовлюють необхідність вирішення питань кібербезпеки шляхом ефективної взаємодії та співробітництва різних суб'єктів як державних, так і приватних. Однак саме на державі лежить відповідальність за повномасштабну протидію кіберзлочинності та створенні належних умов для забезпечення надійної системи інформаційного захисту як фізичних, так і юридичних осіб нашої держави.

14. На підставі проведеного дослідження виокремлено принципи міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності, а саме: принцип співпраці; мирного вирішення міжнародних спорів; незастосування сили; сумлінного виконання міжнародних зобов'язань (договорів); невтручання в справи, що входять до внутрішньої компетенції держав; непорушності кордонів; дотримання суверенітету іншої держави, а також принципи законності, демократизму, гуманності, персоніфікації відповідальності, комплексності, добровільності, справедливості, обов'язковості, своєчасності, радикальності, ідентифікації, конкретності, плановості, наукової обґрунтованості тощо.

15. Проведено ґрунтовний аналіз національного законодавства та участі України у формуванні міжнародно-правового механізму протидії транснаціональній злочинності. Доведено, що ефективне запобігання та протидія транснаціональній злочинності неможлива без розвитку дієвого правового механізму міжнародного

співробітництва у цій сфері. Охарактеризовано діяльність державних органів загальної та спеціальної компетенції у формуванні міжнародно-правового механізму протидії транснаціональній злочинності, зокрема чинних Комітетів Верховної Ради України IX скликання, утворених 2019 р., що прямо чи опосередковано займаються питаннями міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності.

16. Розроблено пропозиції щодо впровадження в Україні дієвого й ефективного правового механізму удосконалення міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності:

а) запропоновано впровадження в Україні Закону України «Про запобігання та протидію транснаціональній злочинності». Цей Закон повинен бути спрямований на захист прав і законних інтересів громадян, суспільства та держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії транснаціональній злочинності;

б) внесення змін до Особливої частини Кримінального кодексу України шляхом доповнення до нього розділу XXI «Кримінальні транснаціональні правопорушення», який має визначити перелік таких кримінальних правопорушень і повинен включати такі статті: ст. 448 «Планування, підготовка та організація кримінальних транснаціональних правопорушень», яка має передбачати перелік дій і відповідальність за їх вчинення, що направлені на планування, підготовку до здійснення та безпосереднє здійснення організації транснаціональних злочинів; ст. 449 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані з контрабандою мігрантів та торгівлею людьми»; ст. 450 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин»; ст. 451 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані з економічною злочинністю»; ст. 452 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані з кіберзлочинністю та кібертероризмом»; ст. 453 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані із фінансуванням тероризму»; ст. 454 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом зброї, боєприпасів, вибухових, отруйних речовин і радіоактивних матеріалів»; ст. 455 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані з підробкою грошових знаків»; ст. 456 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, об'єктом яких є культурні та історичні цінності»;

в) розробка Стратегії міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності на період 2021–2026 рр.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності: монографія. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Леган І. М. Організовані злочинні групи як суб'єкт скоєння транснаціональних злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 294–297.
2. Леган І. М. Інтерпол як центр міжнародного співробітництва держав щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 4. С. 242–246.
3. Legan I. M., Bondarenko K. S. Features of the free legal aid system in Ukraine and the European Union countries. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 3 (69). С. 148–151.
4. Леган І. М., Антонюк А. Б. Перспективи розвитку законодавчого регулювання системи безоплатної правової допомоги в Україні в контексті європейської інтеграції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 3(32). С. 3–6.
5. Леган І. М. Міжнародно-правові стандарти права особи на безоплатну правову допомогу та їх імплементація у законодавстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 5 (34). С. 156–159.
6. Леган І. М. Тенденції розвитку сучасної системи безоплатної правової допомоги в Україні. *Вісник МГУ. Серія: «Юриспруденція»*. 2020. № 46. С. 196–200.
7. Леган І. М. Надання безоплатної правової допомоги в Україні та країнах Європейського Союзу. *Альманах міжнародного права*. 2020. № 24. С. 27–32.
8. Леган І. М. Історико-правові передумови становлення та розвитку міжнародного співробітництва у боротьбі із транснаціональною злочинністю. *Альманах міжнародного права*. 2021. № 25. С. 112–120.
9. Леган І. М. Міжнародне співробітництво та кримінологічні засади запобігання та протидії незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 402–405.
10. Леган І. М. Особливості міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії кіберзлочинності та кібертероризму. *Вісник МГУ. Серія: «Юриспруденція»*. 2021. № 50. С. 118–121.
11. Леган І. М. Особливості міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній економічній злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 318–320.
12. Леган І. М., Супрунова І. В. Офшорні юрисдикції як інструмент тінізації економіки та транснаціональної злочинності. *Право та державне управління*. 2021. № 2. С. 125–131.
13. Леган І. М. Роль Європолу в міжнародному співробітництві держав щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 2. С. 114–119.
14. Леган І. М. Основні напрями та форми міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 90. С. 89–93.
15. Леган І. М. Сучасний стан та тенденції транснаціональної злочинності в Україні та світі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 378–381.

16. Леган І. М., Тичина В. П. Міжнародні правоохоронні організації: правовий статус та особливості їх функціонування щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 216–220.

17. Леган І. М. Особливості правових відносин у сфері міжнародного співробітництва протидії контрабанди мігрантів та торгівлі людьми. *Нове українське право*. 2021. № 3. С. 243–248.

18. Леган І. М. Транснаціональна злочинність, її різновиди та прояви: теоретико-методологічні аспекти. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2021. № 3, том 32 (71). С. 70–75.

19. Леган І. М. Дослідження проблематики питань міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. *Історико-правовий часопис*. 2021. № 1. С. 29–34.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Legan (Lehan) I., Bakulina O., Bakhov I. Cluster Associations as a Factor of Innovative and Integrative Development of the Economy. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*. 2019. Volume-8 Issue-10. P. 2249–2255 (*Міжнародна наукометрична база Scopus*).

2. Oliinyk O., Lehan I., Sergiienko L., Kovalenko L., Tarasova T. Alternative methodology for assessment of youth competitiveness in the labor market of Ukraine. *Management Science Letters*. 2020. № 10 (10). P. 2159–2168 (*Міжнародна наукометрична база Scopus*).

3. Oliinyk O., Serhiienko L., Legan I. Public administration of economic and ecological urbanization consequences. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. 2020. № 37 (1). P. 27–33.

4. Oliinyk O., Ksendzuk V., Sergiienko L., Legan I. Research Of Functional Changes In Foreign Exchange Rate EUR/UAH Under Conditions Of Economic Transformation In Ukraine. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*. 2020. 48(48): 141–154 (*Міжнародна наукометрична база Scopus*).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Леган І. М., Омельчук Л. В. Надання безоплатної правової допомоги особам з особливими потребами. *Економіка, фінанси, облік та право в умовах глобалізації*: матер. Міжнар. наук.-практ. конференції, Полтава, 28 трав. 2020 р. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 3. С. 40–41.

2. Кащенко В. В., Леган І. М. Кримінально-процесуальна діяльність в Україні в контексті Євроінтеграції. *Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку*: матер. ІХ Всеукр. студ. наук.-практ. конференції, Ірпінь, 30 жовт. 2020 року. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. С. 26–28.

3. Леган І. М. Можливості удосконалення надання безоплатної правової допомоги. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та*

кримінального процесу: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 19 лист. 2020 р. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. С. 321–324.

4. Леган І. М. Діяльність ООН у міжнародному співробітництві щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. *Право як ефективний суспільний регулятор*: матер. Міжнар. наук.-практ. конференції, Львів, 19–20 лют. 2021 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. С. 170–174.

5. Леган І. М. Принципи міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку*: матер. Міжнар. наук.-практ. конференції, Запоріжжя, 26–27 берез. 2021 р. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 97–101.

6. Леган І. М., Нетрибицька А. В. Проблеми протидії торгівлі людьми у світі. *On-line конференція аспірантів, молодих учених та студентів, присвячена Дню науки*: матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, Житомир, 13 трав. 2021 р. Житомир: ДУ «Житомирська політехніка», 2021. С. 591–592.

7. Леган І. М. Періоди становлення та розвитку міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. *Щорічні читання наукової школи «Інтелект»*: матер. Міжнар. наук.-практ. конференції, м. Чернігів, 25 трав. 2021 р. Чернігів, 2021. С. 13–16.

АНОТАЦІЯ

Леган І. М. Теоретико-правові засади міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2021.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретико-правових засад міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності в Україні. Вперше поставлено та вирішено наукову проблему розроблення цілісної концепції міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності, що надало можливість обґрунтувати пропозиції удосконалення чинного законодавства та можливості його практичного застосування.

Визначено історико-правові передумови становлення та розвитку міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності й охарактеризовано стан наукового опрацювання та дослідження проблематики питань міжнародного співробітництва щодо запобігання і протидії транснаціональній злочинності, що надав можливість. Проведено аналіз теоретико-методологічних основ і криминологічних підходів до визначення поняття «транснаціональна злочинність», її різновидів, проявів та детермінант, що створив теоретичний базис для розробки дієвого механізму міжнародного співробітництва щодо її запобігання та протидії.

Здійснено теоретичне осмислення основних напрямів, форм і видів міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. Проведена кримінологічна характеристика організованих злочинних груп як суб'єктів вчинення транснаціональних злочинів. Проаналізовано сучасний стан і тенденції кримінологічних показників транснаціональної злочинності в Україні та світі.

Охарактеризовано діяльність ООН та організації взаємодії міжнародних правоохоронних організацій щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. Визначено, що центром міжнародного співробітництва держав щодо запобігання та протидії транснаціональним злочинам у світі є Інтерпол. Доведено роль Європолу як установи, що забезпечує правопорядок у Європейському Союзі та займається збором інформації щодо кримінальних злочинів.

Розглянуто й охарактеризовано міжнародне співробітництво та кримінологічні засади запобігання та протидії контрабанди мігрантів і торгівлі людьми. Розкрито особливості міжнародного співробітництва та кримінологічні засади запобігання і протидії обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Охарактеризовано міжнародне співробітництво та кримінологічні засади запобігання і протидії транснаціональній економічній злочинності. Оцінено особливості міжнародного співробітництва та кримінологічні засади запобігання і протидії кіберзлочинності та кібертероризму.

Сформульовано основні принципи міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. Охарактеризовано національне законодавство та участь України у формуванні міжнародно-правового механізму протидії транснаціональній злочинності. Надано пропозиції щодо внесення змін до Кримінального кодексу України. Запропоновано проєкт Закону України «Про запобігання та протидію транснаціональній злочинності». Сформульовані пропозиції щодо розроблення проєкту Стратегії міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності на період 2021–2026 рр.

Ключові слова: транснаціональна злочинність, міжнародне співробітництво, організовані злочинні угруповання, злочинні організації, транснаціональні злочини, запобігання, протидія.

АННОТАЦІЯ

Леган И. Н. Теоретико-правовые основы международного сотрудничества по предотвращению и противодействию транснациональной преступности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Университет государственной фискальной службы Украины, Ирпень, 2021.

Диссертация посвящена комплексному исследованию теоретико-правовых основ международного сотрудничества по предотвращению и противодействию транснациональной преступности в Украине. Впервые поставлена и решена научная

проблема разработки целостной концепции международного сотрудничества по предотвращению и противодействию транснациональной преступности, что позволило обосновать предложения совершенствования действующего законодательства и возможности его практического применения.

Определены историко-правовые предпосылки становления и развития международного сотрудничества по предотвращению и противодействию транснациональной преступности и охарактеризовано состояние научной проработки и исследования проблематики вопросов международного сотрудничества по предотвращению и противодействию транснациональной преступности, которое предоставило возможность. Проведен анализ теоретико-методологических основ и криминологических подходов к определению понятия «транснациональная преступность», ее разновидностей, проявлений и детерминант. Осуществлено теоретическое осмысление основных направлений, форм и видов международного сотрудничества по предотвращению и противодействию транснациональной преступности. Проведена криминологическая характеристика организованных преступных групп как субъектов совершения транснациональных преступлений. Проанализировано современное состояние и тенденции криминологических показателей транснациональной преступности в Украине и мире.

Охарактеризована деятельность ООН и организация взаимодействия международных правоохранительных организаций по предотвращению и противодействию транснациональной преступности. Рассмотрено международное сотрудничество и криминологические основы предотвращения и противодействия контрабанды мигрантов и торговли людьми, незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ, транснациональной экономической преступности, киберпреступности и кибертерроризма. Сформулированы основные принципы международного сотрудничества по предотвращению и противодействию транснациональной преступности. Охарактеризованы национальное законодательство и участие Украины в формировании международно-правового механизма противодействия транснациональной преступности. Даны предложения по внесению изменений в Уголовный кодекс Украины. Предложен проект Закона Украины «О предотвращении и противодействии транснациональной преступности». Сформулированы предложения по разработке проекта Стратегии международного сотрудничества по предотвращению и противодействию транснациональной преступности на период 2021–2026 гг.

Ключевые слова: транснациональная преступность, международное сотрудничество, организованные преступные группировки, преступные организации, транснациональные преступления, предотвращения, противодействие.

SUMMARY

Legan I. M. Theoretical and legal principles of international cooperation on prevention and counteraction to transnational crime. – *The manuscript.*

The dissertation for obtaining the degree of Doctoral of Law Sciences 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal and Executive Law. – University of the State Fiscal Service of Ukraine. – Irpin, 2021.

The dissertation is devoted to the complex research of theoretical and legal principles of the international cooperation on prevention and counteraction to

transnational crime in Ukraine. For the first time the scientific problem of developing a holistic concept of international cooperation in preventing and combating transnational crime was set and solved. This provided an opportunity to substantiate proposals for improving the current legislation and the possibility of its practical application.

The historical and legal background for the formation and development of international cooperation in preventing and counteraction to transnational crime is determined. The state of scientific elaboration and research of the issues of international cooperation on prevention and counteraction of transnational crime is characterized. The analysis of theoretical and methodological bases and criminological approaches to the definition of "transnational crime", its varieties, manifestations and determinants is conducted, which created a theoretical basis for the development of an effective mechanism for international cooperation to prevent and counteract it. Theoretical comprehension of both the main directions and classified available forms of international cooperation on prevention and counteraction of transnational crime is carried out. Criminological reference of organized crime groups as the subjects of transnational crimes is made. The current state and trends of criminological indicators of transnational crime in Ukraine and the world are analyzed.

The activity of the UN and the organization of interaction of the international law enforcement organizations concerning prevention and counteraction to transnational crime are characterized. It is determined that the center of international cooperation of states to prevent and counteract transnational crimes in the world is the International Criminal Police Organization Interpol. It has been proven that the role of Europol, as an institution that ensures law and order in the European Union and collects information on criminal offenses, is one of the key issues in international cooperation. International cooperation and criminological principles of preventing and counteracting transnational economic crime, as well as cybercrime and cyberterrorism is generalized.

The basic principles of international cooperation in preventing and counteracting transnational crime are formulated, among which the key role is given to the principles of cooperation, peaceful settlement of international disputes and the principle of non-use of force. The national legislation and Ukraine's participation in the formation of the international legal mechanism for counteracting transnational crime are described. Proposals have been made to amend the Criminal Code of Ukraine. The draft Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Transnational Crime" is proposed. Proposals for the development of a draft Strategy for International Cooperation to Prevent and Counteract Transnational Crime for the period 2021–2026 have been formulated.

Keywords: transnational crime, international cooperation, organized criminal groups, criminal organizations, transnational crimes, prevention, counteraction.

Підписано до друку 26.08.2021. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Друк. арк. 1,8. Тираж 100 прим.
Замов. № ____.

Видруковано в Університеті державної фіскальної служби України.
08205, Київської обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31